

ВОДНЕВА ЕНЕРГЕТИКА

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	<i>другий (освітньо-науковий, освітньо-професійний)</i>
Галузь знань	<i>16 «Хімічна та біоінженерія»</i>
Спеціальність	<i>162 –Біотехнології та біоінженерія</i>
Освітня програма	<i>Біотехнології</i>
Статус дисципліни	<i>Вибіркова</i>
Форма навчання	<i>Очна</i>
Рік підготовки, семестр	<i>1 курс, весняний семестр</i>
Обсяг дисципліни	<i>5 кредитів ЕКТС</i>
Семестровий контроль/ контрольні заходи	<i>іспит/МКР</i>
Розклад занять	<i>Лекції: 10 год./семестр; лабораторні : 6 год./семестр згідно розкладу</i>
Мова викладання	<i>Українська</i>
Інформація про керівника курсу / викладачів	<i>Лектор: доктор.техн.наук, доцент Голуб Наталія Борисівна golubnb@ukr.net; 095-601-40-65 (Телеграм) Лабораторні: к.техн.наук, доц. Щурська К.О.</i>
Розміщення курсу	<i>Google classroom. Код курсу 2yiazgj</i>

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

Актуальність дисципліни «Воднева енергетика» для студентів другого рівня вищої освіти полягає у наданні знань з культивування мікроорганізмів для отримання водню за використання різних середовищ живлення, зміни метаболізму клітин під дією хімічних та фізичних факторів середовища. Такі знання є підґрунтям для створення біотехнології отримання водню біологічним шляхом.

Метою дисципліни є формування у студентів здатностей: оволодіння сучасними знаннями щодо процесів, які перебігають в мікроорганізмах під дією факторів середовища, для вдосконалення біологічних агентів і підвищення їх біологічної активності для отримання водню; використовувати знання щодо шляхів біосинтезу водню для вдосконалення біотехнологій їх одержання; проведення аналізу біологічних процесів на молекулярному і клітинному рівнях; аналізу існуючих фізико-хімічних та біологічних методів одержання водню за використання сировини різноманітного походження; пошуку нових видів мікроорганізмів-продуцентів водню.

Завдання курсу – вибір способів і прийомів та обладнання для одержання біоводню з урахуванням процесів, що перебігають в мікроорганізмах при утворення водню за використання різного живильного середовища та умов його отримання; проведення контролю основних показників процесу і готової продукції.

В результатів вивчення курсу студенти отримують такі програмні результати навчання:

знання:

- хімічні та біологічні процеси, що застосовуються для одержання водню;
- механізми утворення водню в біологічних об'єктах;

- методи аналізу компонентів газу,
- проблеми зберігання водню,
- одержання водню в мікробному паливному елементі,
- конструювання обладнання для видобутку водню.

уміння:

- одержувати водень в біологічній системі за використання різних типів поживного середовища;
- готувати поживне середовище для одержання біоводню;
- проводити аналіз одержаного газу.

досвід:

- проведення біо – фізико - хімічного експерименту за заданою інструкцією та відповідним завданням;
- роботи з сучасними фізичними та фізико-хімічними методами дослідження біологічних об'єктів;
- роботи з лабораторним обладнанням, реактивами та найбільш поширеними речовинами біологічного походження;
- приготування деяких типів електродів, що використовуються в біопаливних елементах.

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Дисципліна "Воднева енергетика" базується на знаннях, що викладаються в циклах фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін з хімії, біології клітини, біохімії, промислової біотехнології, знання англійської мови на рівні А. Одержані знання є базовими для проведення досліджень за використання мікроорганізмів для отримання водню.

Знання, отримані на основі даного курсу, студенти використовують при обробці результатів лабораторних робіт, проведенні досліджень будови та властивостей біологічних об'єктів – продуцентів водню за використання сучасних (освоєних в рамках вивчення цієї дисципліни) методів та методик, при участі у науково-дослідній роботі, при виконанні дипломної роботи чи проекту, а також при виконанні дослідної роботи в наукових установах, лабораторіях та науково-дослідних інститутах.

3. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1.Розвиток водневої енергетики
Тема 1.1. Методи одержання водню
Розділ 2. Біологічні методи одержання водню
Тема 2.1. Шляхи утворення водню мікроорганізмами
Тема 2.2 Утворення водню в темряві
Тема 2.3 Одержання водню за використання світла
Тема 2.4. Мікробний паливний елемент
Розділ 3 Системи зберігання та транспортування водню
Тема 3.1. Перспективи розроблюваних систем для транспортування та зберігання водню

4.Навчальні матеріали та ресурси

Рекомендована література

Базова

1. Козин Л.Ф., Волков С.В. Водородная энергетика и экология //К.: Наукова думка, 2002.-335с.
2. Тарасов Б.П., Бурнашева В.В., Лотоцкий М.В., Яртысь В.А. Методы хранения водорода и возможности использования металлгидридов // Международный научный журнал «Альтернативная энергетика и экология», 2005.-т.32.- №12.- С.14-30.
3. Vignais P.M., Colbeau A. Molecular biology of microbial hydrogenases // Mol. Biol., 2004.-v.6.- N1-2.-P.159-188.

4. *Venemann J.R.* Hydrogen production by microalgae //J.Appl. Phycol., 2000.-v.12.-N3-5.-P.291-300.
5. Кузьмінський Є.В. Біоелектрохімічне продукування електричної енергії та водню / Є.В. Кузьмінський, К.О. Щурська, І.А. Самаруха. – К.: «Видавничий дім «Комп'ютер-прес», 2012. – 226с.;

Bio-methane & Bio-hydrogen Edited by: J.H. Reith, R.H. Wijffels and H. Bartenfile, 2003,

:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F/Downloads/Bio-methane%20&%20Bio-hydrogen%20(1).pdf

Допоміжна

- 1.. Logan B.E. Microbial Fuel Cells // New York: John Wiley & Sous.-2008.-216p.
2. *Кондратьевна Е.Н., Гоготов И.Н.* Молекулярный водород в метаболизме микроорганизмов // М.:Наука, 1981.-340с.
3. Журнал Int.J. Hydrogen Energy 2003-2021

Інформаційні ресурси

uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Енергетика

Навчальний контент

5.Методика опанування навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Лекційні заняття

Застосовуються стратегії активного і колективного навчання, які визначаються наступними методами і технологіями: методи проблемного навчання (проблемний виклад, частково-пошуковий (евристична бесіда); інформаційно-комунікаційні технології, що забезпечують проблемно-дослідницький характер процесу навчання та активізацію самостійної роботи студентів (електронні презентації для лекційних занять, використання аудіо-, відео-підтримки навчальних занять, розробка і застосування на основі комп'ютерних і мультимедійних засобів творчих завдань, і ін.).

№ з/п	Назва теми лекції та перелік основних питань
1	<p>Біологічні методи одержання водню. Види мікроорганізмів, що продукують водень. Шляхи утворення водню мікроорганізмами (водорості, бактерії, ціанобактерії, пурпурові бактерії). Література: [3,4]</p>
2	<p>Шляхи утворення водню мікроорганізмами. Ферменти, що використовуються для продукування водню мікроорганізмами. Донори та акцептори електронів, що взаємодіють з гідрогеназами. Кінетика реакцій, що каталізуються гідрогеназами. Дія факторів оточуючого середовища на активність гідрогеназ (кисень, відновники, іони металів, температура). Будова нітрогеназ. Донори та акцептори електронів, що взаємодіють з нітрогеназами. Кінетика реакцій, що каталізуються нітроген азами в процесі утворення водню. Дія факторів оточуючого середовища на активність нітрогеназ (кисень, відновники, іони металів, температура) Література: [3,4]</p>
3	<p>Продукування водню в темряві Умови продукування водню в темряві (рН, наявність кисню, парціальний тиск водні в зоні реактора, гідродинамічні умови, склад середовища). Субстрати для одержанн</p>

	<p>водню (відходи сільгосппродукції, стічні води, відходи харчової та деревообробної промисловості). Попередня підготовка сировини. Будова кластрідій та механізм утворення водню. Умови, які необхідні для продукування водню кластрідіями. Інгібітори процесу утворення водню. Механізми підвищення швидкості утворення водню.</p> <p>Література: [3].</p>
7	<p>Одержання водню за використання світла Одержання водню за використання світла. Умови культивування пурпурових бактерій. Субстрати для одержання водню пурпуровими бактеріями (гліцерол, стічні води тощо). Види водоростей, що утворюють водень. Механізми утворення водню водоростями. Культивування водоростей для одержання водню. Умови, за яких відбувається утворення водню водоростями. Будова ціанобактерій, специфіка продукування водню ціанобактерій. Вплив факторів середовища на механізм та швидкість продукування водню ціанобактеріями</p> <p>Література: [3,4]</p>
4	<p>Мікробний паливний елемент для одержання біоводню. Принцип дії мікробного паливного елемента. Характеристика мікроорганізмів – електрогенів. Процеси утворення біоплівки на поверхні аноду у МПЕ. Субстрати для утворення водню у МПЕ. Процеси, що перебігають у МПЕ. Механізм утворення водню на катоді МПЕ. Конструкції МПЕ. Визначення ефективності роботи МПЕ (катодна рекомбінація водню, кулонівська ефективність, об'ємна швидкість продукування водню.</p> <p>Література: [5]</p>
5	<p>Системи зберігання та транспортування водню Матеріали для зберігання водню. Металгідриди, що використовуються для зберігання водню. Критерії їх використання (співвідношення між вмістом водню і об'ємною густиною для різних класів гідридів). Цільові показники для систем зберігання водню. Умови зберігання водню. Балони та системи для зберігання водню.</p> <p>Література [2]</p>

Лабораторні заняття

Основні завдання циклу лабораторних занять:

- студенти повинні навчитись проводити біохімічний експеримент за заданою інструкцією та відповідним завданням,
- працювати з лабораторним обладнанням, реактивами та найбільш поширеними біохімічними речовинами;
- приготувати розчини заданої концентрації, аналізувати властивості біомолекул тощо;
- визначати властивості біологічного матеріалу.

№ з/п	Назва лабораторної роботи	Кількість ауд. годин
1	Методи підготовки сировини та інокуляту. Інструкція	2
2	Видобування водню за використання мікроорганізмів в темряві. Вплив температури, тиску біогазу, концентрації сировини. Інструкція	2

3	Модульна контрольна робота	2

6. Самостійна робота

Самостійна робота студента по дисципліні включає підготовку до аудиторних занять (30 годин), модульної контрольної (4 години), підготовка до іспиту (30 годин) 70 год для вивчення тем, що виносяться для самостійного опрацювання.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми, що виносяться на самостійне опрацювання	Кількість годин СРС
1	<p>Концепція розвитку водневої енергетики. Концепція розвитку водневої енергетики. Розвиток водневої енергетики світі. Перспективи розвитку водневої енергетики в Україні. Переваги та недоліки використання водню як енергетичного джерела. Інфраструктура для використання водню як джерела палива для двигунів. Задачі, які необхідно вирішити для впровадження водневої енергетики. Сценарії розвитку водневої енергетики. Програми розвитку водневої енергетики в ЄС.</p> <p><i>Література: [1]</i></p>	10
2	<p>Хімічні методи одержання водню. Особливості фізико-хімічних властивостей водню. Способи виробництва водню. Парофазна конверсія метану (природного газу). Термохімічні цикли. Парофазна конверсія водню з кам'яного, бурого вугілля і торфу. Підземна газифікація вугілля. Використання АЕС для одержання водню</p> <p>Література: [1] р.6</p>	10
3	<p>Залізопарофазний метод одержання водню Література: [1]</p>	2
4	<p>Електрохімічні методи одержання водню. Електроліз води і пари. За допомогою енергоакуюлюючих речовин. Фотоліз води з отриманням водню і кисню (сонячно-воднева енергетика). Одержання водню за допомогою енергоакуюлюючих речовин</p> <p>Література: [1] р.6.</p>	8
5	<p>Ферментні системи, що каталізують виділення водню <i>Література: [3]</i></p>	4
6	<p>Мікроорганізми – консументи водню <i>Література: [3]</i></p>	4
7	<p>Вплив умов середовища на зміну метаболізму мікроорганізмів на інший тип бродіння (без утворення водню, або його споживання) <i>Література: [3] гл.5.</i></p>	6
8	<p>Умови за яких відбувається продукування водню на світлі</p>	4

	<i>Література: [3,4] гл.б.</i>	
9	Перспективи використання водоростей для одержання водню <i>Література: [4]</i>	4
10	Вплив умов середовища на процес утворення біоплівки <i>Література: [5]</i>	4
11	Вплив живильних речовин та їх компонентного складу на процес одержання водню. <i>Література: [3-5]</i>	4
12	Системи зберігання та транспортування водню Матеріали для зберігання водню. Металгідриди, що використовуються для зберігання водню. Критерії їх використання (співвідношення між вмістом водню і об'ємною густиною для різних класів гідридів). Цільові показники для систем зберігання водню. Умови зберігання водню. Балони та системи для зберігання водню. Високо- і низькотемпературні метал гідриди Література [2]	10

Політика та контроль

7. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Політика щодо дедлайнів та перескладання: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання тем (модулів) відбувається за наявності поважних причин.

Політика та принципи академічної доброчесності визначені у розділі 3 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>. Використання додаткових джерел інформації під час оцінювання знань заборонено (у т.ч. мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування та виконання розрахунків.

Норми етичної поведінки: Норми етичної поведінки студентів і працівників визначені у розділі 2 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

Політика щодо відвідування: Відвідування лекцій, практичних занять, та лабораторних робіт, а також відсутність на них, не оцінюється. Однак, студентам рекомендується відвідувати заняття, оскільки на них викладається теоретичний матеріал та розвиваються навички, необхідні для формування компетентностей, визначених стандартом освіти. Система оцінювання орієнтована на отримання балів за активність студента, а також виконання завдань, які здатні розвинути практичні уміння та навички. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування тощо) навчання може відбуватися в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

8. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Поточний контроль: виконання та захист лабораторних робіт (20 балів), МКР(30 балів). Загальна сума балів за семестрову роботу – 50 балів. Докладніша інформація щодо поточного контролю та критеріїв оцінювання наведена в PCO з дисципліни. (Додаток 1)

Календарний контроль: не проводиться.

Семестровий контроль: іспит. Загальна сума балів за іспит – 50 балів. Докладніша інформація щодо проведення та оцінювання наведена в PCO з дисципліни.

Умови допуску до семестрового контролю: семестровий рейтинг від 40, написання МКР, захист усіх лабораторних робіт.

Додаток 1

ПОЛОЖЕННЯ про рейтингову систему оцінки успішності студентів з дисципліни “Воднева енергетика” для спеціальності 162 "біотехнології та біоінженерія", Факультету біотехнології і біотехніки (Другий магістерський рівень, денна форма навчання)

Розподіл навчального часу за видами занять і завдань з дисципліни згідно з робочим навчальним планом

Семестр	Навчальний час		Розподіл навчальних годин				Контрольні заходи		
	Кредити	Акад. год.	Лекції	Практичні і	Лаб. роботи	СРС	МКР	РГР	Семес. атестац.
2	5	150	10		6	134	1		Іспит

Рейтинг студента складається з балів, що він отримує за:

1. виконання та захист 4 лабораторних робіт;
2. контрольної роботи (МКР поділяється на дві контрольні роботи тривалістю по 1 годині);
3. відповідь на екзамені.

Система рейтингових (вагових) балів занять і рейтингових оцінок по видах контролю за рік

№ п/п	Вид контролю	Бал	Кількість	Сума балів
	Лабораторні роботи			
	- ваговий бал r_k	5	4	20
	- допуск	1		
	- обробка результатів і захист*	0-4		
2.	Модульна контрольна робота			
	-ваговий бал r_k	15	2	30
	- якість виконання**	0-15		
3.				
4	Всього			50

* - лабораторні роботи Обробка результатів і захист (захист включає знання з лекційного матеріалу за темою):

- правильно оформлена робота з повним висновком – 1 бал;
повна відповідь на експрес контроль – 4 бали;
неповна відповідь – 3 бали;
незадовільна відповідь – 0-2 балів.

** - Якість виконання модульних контрольних робіт:

- повна розкрита відповідь – 14-15 балів ;
помилка в одному завданні або неповна відповідь в двох завданнях – 12-13 балів ;
помилка в двох завдань або неповна відповідь в 4 завданнях – 10-11 балів;
робота не захищена – 0 – 9 балів.

Штрафні бали

№ п/п		Бал
1.	Неготовність до лабораторних занять	-0,5
2.	Несвоєчасний захист лабораторних робіт (без поважної причини)	-1

Розрахунок шкали (R) рейтингу

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$R_c = 20 + 30 = 50 \text{ балів:}$$

Екзаменаційна складова шкали дорівнює 50% від R, а саме:

$$R_e = R_c \cdot 0.5 / 0.5 = 50;$$

Рейтингова шкала з дисципліни складає $R = R_c + R_e$

100 балів;

Необхідною умовою допуску до екзамену є зарахування усіх лабораторних робіт, виконання на позитивну оцінку модульних контрольних робіт. Стартовий рейтинг r_c не менше 60% від R_c , тобто 30 балів.

Підсумкова оцінка якості знань з дисципліни визначаються за традиційною 4-рівневою шкалою на базі індивідуальних поточних оцінок за такою шкалою:

Рейтинг	Традиційна оцінка
$47,5 < R_c < 50$	відмінно
$42,5 < R_c < 47,5$	Дуже добре
$37,5 \leq R_c < 42,5$	добре
$32,5 \leq R_c < 37,5$	задовільно
$30 < R_c < 32,5$	Достатньо
$R_c < 30$	незадовільно
$r_c < 30$ або не виконані інші умови допуску до екзамену	недопущений

Екзаменаційний білет складається з 5 питань, 1 питання оцінюється у 10 балів.

Повна відповідь на питання – 5 (9-10) балів

Зроблені незначні помилки – 4 (7-8) балів

Суттєві помилки у відповіді – 3 (6) балів

Відповіді не вірні – 0-2 (0-5) бали.

Шкала екзаменаційних оцінок:

Рейтинг	Традиційна оцінка
$47,5 < R_e < 50$	Відмінно
$42,5 < R_e < 47,5$	Дуже добре
$37,5 \leq R_e < 42,5$	Добре
$32,5 \leq R_e < 37,5$	Задовільно
$30 < R_e < 32,5$	Достатньо
$R_e < 30$	незадовільно

Загальний рейтинг:

Рейтинг	Традиційна оцінка
$95 \leq R < 100$	відмінно
$85 \leq R < 94$	Дуже добре
$75 \leq R < 84$	добре
$65 \leq R < 74$	задовільно

$60 \leq R < 64$	достатньо
$R < 60$	незадовільно

Додаток 2

Питання на модульну контрольну роботу

1. Концепція розвитку водневої енергетики.
2. Особливості фізико-хімічних властивостей водню.
3. Парофазна конверсія метану (природного газу).
4. Термічне розкладання вуглеводнів.
5. Термохімічні цикли.
6. Електрохімічні методи одержання водню.
7. Електроліз води і пари.
8. Фотоліз води з отриманням водню і кисню (сонячно-воднева енергетика).
9. Біологічні методи одержання водню.
10. Види мікроорганізмів, що продукують водень.
11. Шляхи утворення водню мікроорганізмами (зелені бактерії, ціанобактерії, пурпурові бактерії).
12. Ферментні системи, що каналізують виділення водню
13. Ферменти, що використовуються для продукування водню мікроорганізмами.
14. Донори та акцептори електронів, що взаємодіють з гідрогеназами.
15. Кінетика реакцій, що каталізуються гідрогеназами.
16. Дія факторів оточуючого середовища на активність гідрогеназ (кисень, відновники, іони металів, температура)
17. Мікроорганізми – консументи водню
18. Умови продукування водню в темряві (рН, наявність кисню, парціальний тиск водню в зоні реактора, гідродинамічні умови, склад середовища).
19. Субстрати для одержання водню (відходи сільгосппродукції, стічні води, відходи харчової та деревообробної промисловості).
20. Попередня підготовка сировини.
21. Вплив умов середовища на зміну метаболізму мікроорганізмів на інший тип бродіння (без утворення водню, або його споживання)
22. Одержання водню за використання світла.
23. Умови культивування пурпурових бактерій
24. Субстрати для одержання водню пурпуровими бактеріями (гліцерол, стічні води тощо).
25. Умови за яких відбувається продукування водню на світлі
26. Одержання водню за допомогою водоростей.
27. Види водоростей, що утворюють водень.
28. Механізми утворення водню водоростями.
29. Культивування водоростей для одержання водню.
30. Умови, за яких відбувається утворення водню водоростями.
31. Мікробний паливний елемент для одержання біоводню.

32. Принцип дії мікробного паливного елемента.
33. Характеристика мікроорганізмів – електрогенів.
34. Процеси утворення біоплівки на поверхні аноду у МПЕ.
35. Вплив умов середовища на процес утворення біоплівки
36. Субстрати для утворення водню у МПЕ.
37. Процеси, що перебігають у МПЕ. Механізм утворення водню на катоді МПЕ.
38. Вплив поживного середовища на процес одержання водню.
39. Визначення ефективності роботи МПЕ (катодна рекомбінація водню, кулонівська ефективність, об'ємна швидкість продукування водню).

Додаток 3

Питання до іспиту

1. Концепція розвитку водневої енергетики.
2. Біологічні методи одержання водню.
3. Види мікроорганізмів, що продукують водень.
4. Шляхи утворення водню мікроорганізмами (зелені бактерії, ціанобактерії, пурпурові бактерії).
5. Ферментні системи, що каналізують виділення водню
6. Донори та акцептори електронів, що взаємодіють з гідрогеназами.
7. Умови продукування водню в темряві (рН, наявність кисню, парціальний тиск водню в зоні реактора, гідродинамічні умови, склад середовища).
8. Субстрати для одержання водню (відходи сільгосппродукції, стічні води, відходи харчової та деревообробної промисловості).
9. Вплив умов середовища на зміну метаболізму мікроорганізмів на інший тип бродіння (без утворення водню, або його споживання)
10. Одержання водню за використання світла.
11. Умови культивування пурпурових бактерій
12. Умови за яких відбувається продукування водню на світлі
13. Одержання водню за допомогою водоростей.
14. Мікробний паливний елемент для одержання біоводню.
15. Вплив умов середовища на процес утворення біоплівки
16. Процеси, що перебігають у МПЕ. Механізм утворення водню на катоді МПЕ.
17. Вплив поживного середовища на процес одержання водню.
18. Системи зберігання та транспортування водню.
19. Металгідриди, що використовуються для зберігання водню.
20. Цільові показники для систем зберігання водню.
21. Умови зберігання водню.
22. Галузі застосування водню.

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено доктором техн. наук, в.о.зав.кафедри біоенергетики, біоінформатики та екобіотехнології Голуб Наталією Борисівною

Ухвалено кафедрою біоенергетики, біоінформатики та екобіотехнології (протокол № 2 від 30.08.21)

Погоджено Методичною комісією факультету (протокол № 1 від 31.08.21)